

focus@ongewervelden.4

april 2008

4de focus@ongewervelden 2008

Vlinders en libellen bij de vleet in deze nieuwsbrief! Voor de vrijwilligers is er op 12 april de studiedag te Mechelen en enkele dagen voordien is er te Brussel een symposium voor wetenschappers. Natuurlijk zijn op beide activiteiten, mits inschrijving, alle geïnteresseerden welkom!

Verder libellenexcursies, libellengids, cursussen én sluipvliegen die iets te maken hebben met vlinders...

Volgende thema's komen aan bod:

- **Dier van de Maand: de Sluipvlieg, natuurlijke vijand van Eikenprocessierups**
(*Thaumetopoea processionea*)
- **12 april 2008: Vlinderstudiedag**
- **9 april 2008: Symposium over vlinders**
- **oproep aan nachtvlinderliefhebbers**
- **libellenvereniging: excursiekalender 2008**
- **boek aankondiging: Europese libellengids**
- **insectencursus te Gent**
- **cursus nachtvlinders te Eeklo**
- **cursussen april / mei 2008**
- **de activiteitenkalender**
- **varia**

Dier van de maand: Sluipvliegen als natuurlijke vijanden van de Eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*)

De natuurlijke vijanden van de Eikenprocessierups zijn enerzijds parasieten zoals sluipvliegen en sluipwespen en anderzijds predatoren zoals kevers, roofwantsen en vogels (koekoek). Ook zijn er soms slaphangende rupsen waar te nemen wat kan wijzen op een virusaantasting.

Hieronder wat meer uitleg over de sluipvliegen.

Tekst : Luc Crevecoeur

sluipvlieg *Carcelia iliaca*

Soorten sluipvliegen

De Eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea* L.) heeft een geheel eigen spectrum aan parasieten uit de familie van de sluipvliegen (Diptera: Tachinidae). De belangrijkste vliegenparasieten zijn monofaag.

De spectaculaire terugkomst van de Eikenprocessierups in België en Nederland bood de gelegenheid om deze waardspecifieke sluipvliegen aan te treffen.

Nu volgt een overzicht van de in ons land gevonden sluipvliegen van de Eikenprocessierups. Ook hun biologie wordt nauwkeurig beschreven.

Carcelia iliaca (Ratzeburg):

De *Carcelia iliaca* vliegt in het voorjaar. Deze vliegen werden waargenomen op en rond de nesten van Eikenprocessierupsen. De vliegtijd van deze sluipvlieg valt in mei en juni en valt dus samen met het voorkomen van de Eikenprocessierups.

Uit de meeste nesten van Eikenprocessierupsen blijkt *Carcelia iliaca* tevoorschijn te komen als men de restanten van de nesten maar laat overwinteren. De soort overwintert als pop in nestrestanten. De parasiteringsgraad van deze sluipvlieg wordt rond de 10% geschat.

Biologie:

De *Carcelia iliaca* plant zich voort middels zogenaamde **macrotype eieren**. De eieren worden afgezet op de gastheer en komen direct uit. De uitgekomen vliegenlarve boort zich door de huid van de gastheer naar binnen. De *Carcelia iliaca* komt uitsluitend voor in Eikenprocessierupsen. Om ervoor te zorgen dat de volgende generatie vliegen pas uitkomt wanneer er weer processierupsen zijn, gaat de pop in diapauze en verschijnt de vlieg pas weer in het volgende voorjaar. Zodoende is er slechts 1 generatie per jaar.

Doordat de eieren relatief groot zijn, kan ieder vrouwtje maar een beperkt aantal eieren produceren. Dit aantal ligt tussen de 100 en 200 eieren. Hierdoor is de *Carcelia iliaca* relatief traag in het volgen van grote populatieschommelingen van haar gastheer. Hier staat dan wel weer tegenover dat door het direct op de gastheer afzetten van de eitjes het aantal larven dat de gastheer daadwerkelijk weet binnen te dringen hoog is. Daardoor moet deze sluipvlieg in staat geacht worden zich ook bij lage dichtheden van de gastheer nog effectief te kunnen handhaven. Bovendien kan de *Carcelia iliaca* de dispersie van de eikenprocessierups goed volgen. Dit blijkt uit de hoge aantallen sluipvliegen in 1993, weinige jaren nadat de Eikenprocessierups in ons land terug gekeerd was.

Pales processioneae (Ratzeburg):

In tegenstelling tot de *Carcelia iliaca* komt de *Pales processioneae* zowel in het voorjaar als in de nazomer voor. In de nazomer wel het talrijkst. Er zijn 2 generaties per jaar. De eerste generatie vliegt in het voorjaar gelijktijdig met de *Carcelia iliaca*, in de rupsentijd. De tweede en dus veel grotere generatie verschijnt 1 week voor de processievinders op de nesten. Vanaf 1995 lijkt de *Pales processioneae* goed ingeburgerd te zijn in ons land. Uit de periode 1991-1994 zijn er slechts enkele exemplaren waargenomen. Dit is beduidend veel minder dan de *Carcelia iliaca*, die in 1993 en 1994 al veelvuldig aanwezig was.

Deze soort heeft wel een goede parasiteringsgraad die kan oplopen tot rond de 30%.

Biologie:

Pales processioneae behoort tot het tribus Goniini. Soorten uit deze groep planten zich voort middels zogenaamde **microtype eieren**. Deze eieren zijn zeer klein en worden op de voedselplant van de gastheer afgezet. De rups slikt tijdens het eten het ei in zijn geheel door en pas in de maag van de gastheer komt de larve uit. Daarna volgt de gebruikelijke ontwikkeling tot made en pop. Vrouwtjes van soorten met microtype eieren kunnen tot 4000 eitjes afzetten. Dergelijke soorten zijn zodoende in staat om zich in gunstige omstandigheden, zoals bij plagen, snel te vermenigvuldigen. In het geval van volledige ontbladering van eiken door Eikenprocessierupsen zullen daadwerkelijk per vrouwtje vele larven in de rupsen weten terecht te komen. Hier staat dan wel tegenover dat bij lage dichtheden van de gastheer de kans op binnendringen van de gastheer klein is.

Dit leidt tot de conclusie dat, dankzij de voortplanting met microtype eieren, de *Pales processioneae* zich in gunstige omstandigheden veel sneller kan voortplanten dan soorten met macrotype eieren, zoals de *Carcelia iliaca*. Het is dus aannemelijk dat de snelle opmars van de *Pales processioneae* komt door de plaag van de Eikenprocessierups. Deze sluipvlieg wordt dan ook beschouwd als de belangrijkste parasiet tegen de Eikenprocessierups.

Zenillia libatrix (Panzer):

De *Zenillia libatrix* is een **oligofage** soort. Deze komt voor bij rupsen die sterk behaard zijn zoals de Eikenprocessierups. Deze sluipvlieg lijkt in ons land 2 generaties per jaar te hebben. Vooral de tweede generatie wordt regelmatig gesignaleerd bij Eikenprocessierupsen, doch altijd in lage aantallen. De parasiteringsgraad van deze sluipvlieg is dus echter laag. Deze wordt geschat op 1 à 2%.

Blondelia nigripes (Fallèn):

Dit is een zeer talrijke en bijzonder **polyfage** sluipvlieg. Deze komen ook af en toe voor bij de Eikenprocessierupsen. Dit is wel opvallend omdat zij volgens Tschorsnig en Herting (1994) een voorkeur zou hebben voor weinig behaarde rupsen.

Conclusie:

*Er blijken dus tot nu toe 4 soorten sluipvliegen in ons land in Eikenprocessierupsen voor te komen. Twee hiervan zijn waardspecifiek en talrijk. Namelijk de *Carcelia iliaca* en de *Pales processioneae*. Deze twee soorten verschillen sterk in hun voortplantingsbiologie. De *Carcelia iliaca* plant zich voort met macrotype eieren en heeft slechts 1 generatie per jaar. De *Pales processioneae* daarentegen plant zich voort met microtype eieren en heeft 2 generaties per jaar. Gezien het verschil in voortplantingsbiologie is laatstgenoemde bij plagen op voorhand een veel effectievere natuurlijke vijand van de Eikenprocessierups. De *Carcelia iliaca* is op voorhand dan wel weer effectiever bij lagere dichtheden van de gastheer.*

*Naast deze 2 soorten komen er nog 2 soorten in kleine aantallen in de Eikenprocessierupsen voor. Namelijk de *Zenillia libatrix*, een oligofage soort, en de *Blondelia nigripes*, een zeer polyfage soort. Gezien de waargenomen aantallen zullen zij nauwelijks invloed hebben op de mortaliteit van de Eikenprocessierupsen. Het is ook niet te verwachten dat dit in de nabije toekomst zal veranderen.*

Vlinderstudiedag: 12 april 2008

Aan de slag voor vlinders!

De **Vlinderwerkgroep van Natuurpunt** organiseert i.s.m. de **Dienst Natuurtechnische Milieubouw** van de Vlaamse overheid en het **Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek** een studiedag voor alle natuurliefhebbers en –beheerders met een interesse voor dagvlinders. Er zal bijzondere aandacht gaan naar concrete beschermingsacties en het lopende dagvlinderatlasproject.

Zaterdag 12 april 2008 vanaf 9u30

Katholieke Hogeschool Mechelen
Campus De Ham, Hanswijkauditorium
Raghenoplein 21 bis
2800 Mechelen

Voorlopig programma:

- 09.30 Ontvangst
- 09.55 Welkom door dagvoorzitter **Hans Van Dyck**
- 10.00 Vers van de pers: Westvlaamse dagvlinderatlas – **Sylvain Cuvelier** (Z.W.V.V.K.)
- 10.20 Bermen beheren volgens plan: dagvlinders langs het Albertkanaal in Oost-Limburg – **Jeroen Mentens** (Arcadis/Vlinderwerkgroep)
- 10.40 Vlinders in beeld – Fotomontage van **Jeroen Mentens** (Vlinderwerkgroep)

- 11.00 Koffiepauze

- 11.30 Dagvlinderatlas: stand van zaken – **Dirk Maes** (Instituut voor natuur- en Bosonderzoek)
- 11.45 Dagvlinderatlas: Verdere aanpak en discussie – **Dirk Maes** (INBO) & **Wouter Vanreusel** (Natuurpunt)

- 12.30 Middagpauze - lunch

- 14.00 Voorstelling Vlinderbrochure – **Katja Claus** (Dienst Natuurtechn. Milieubouw, Dept LNE)
- 14.20 Groentje@overpelt – **Jef Lommelen** (Natuurpunt)
- 14.40 Vlinders in bewegende beelden – Film van **Annette Van Berkel** (Vlinderstichting)

- 15.00 Koffiepauze

- 15.30 Dagvlinders in het meetjesland: 16 jaar studiewerk – **Marc Zwertvaegher** (Natuurpunt/Vlinderwerkgroep)
- 15.50 Bruine vuurvlinder in Brabant: toestand en kansen – **Ilf Jacobs** (Natuurpunt)
- 16.10 Vlinders in de tuin: tussenstand en vooruitblik – **Wouter Vanreusel** (Natuurpunt)

- 16.30 Receptie

Inschrijven voor de studiedag kan via vlinders@natuurpunt.be, telefonisch op 015/29 72 13 of schriftelijk op Vlinderwerkgroep Coxiestraat 11 2800 Mechelen

Deelname gratis.

Symposium over Vlinders: 9 april 2008

Wetenschap en actie voor biodiversiteit:

Beheer van natuur, bos, park en berm – lessen van dagvlinders

De **Dienst Natuurtechnische Milieubouw van de Vlaamse overheid** organiseert i.s.m. de **Vlinderwerkgroep van Natuurpunt** een symposium over **natuur-, bos-, park- en bermbeheer vanuit de kennis van dagvlinders**. Deze groep aantrekkelijke insecten vormt een van de best onderzochte soortengroepen en biedt nuttige kennis en inzichten als noodzakelijke aanvulling op een botanisch beheer.

Woensdag 9 april 2008

Boudewijngebouw, Groot Auditorium
Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel

09.30 Ontvangst

09.55 Welkomwoord door dagvoorzitter **Luc Janssens**

10.00 Beheer van natuur, bos en groene ruimte: systeembeheer én soortenbeheer,
Hans Van Dyck (Biodiversity Research Centre, UCL)

10.30 Bermen beheren volgens plan: dagvlinders langs het Albertkanaal in Oost-Limburg,
Jorg Lambrechts (Arcadis)

11.00 Koffiepauze

11.30 Beheer van kleine landschapselementen en sleedoornpages: landschapszorg en
soortbescherming, **Koen Berwaerts** (Natuurstudiewerkgroep NP Hagelandse
Heuvelstreek & Regionaal Landschap Dijleland vzw)

12.00 Integraal beheer voor bossen en open ruimte: ervaringen vanuit het Pijnvenboscomplex
(Lage Kempen), **Dries Gorissen** (Agentschap voor Natuur en Bos)

12.30 Middagpauze - lunch

14.00 Voorstelling Vlinderbochure, **Katja Claus** (dienst Natuurtechnische Milieubouw, Dep.
Leefmilieu, Natuur en Energie)

14.30 Vlinders buiten natuurgebieden: kansen en knelpunten voor de Bruine vuurvlinder,
Wouter Vanreusel (Natuurpunt Studie)

15.00 Koffiepauze

15.30 Uitdagingen en kansen voor biodiversiteit in stedelijk milieu: dagvlinders in Brussel,
Karolien Beckers (Instituut voor Natuur-en Bosonderzoek)

16.00 Van dagvlinders naar een multisoortenaanpak in het natuurbeheer: een voorbeeld uit de
kustduinen, **Dirk Maes** (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek)

16.30 Receptie

Inschrijven via ntmb@lne.vlaanderen.be , www.lne.be of telefonisch 02/553.80.97

Deelname gratis.

Oproep aan nachtvlinderliefhebbers

Wanneer lichtvallen worden gebruikt om nachtvlinders te lokken, komen daar vaak ook heel wat andere insecten op af. In waterrijke gebieden worden zo vaak **kokerjuffers** of **schietmotten** (*Trichoptera*) gevangen. Kokerjuffers zijn goede indicatoren voor de waterkwaliteit, maar over hun verspreiding is in België nog relatief weinig geweten. Om hier verandering in te brengen, zal ik deze insecten de komende jaren bestuderen. Je kan hierbij helpen door deze insecten in te zamelen. Ze worden best bewaard in alcohol (70% ethanol). Ook afgevlogen exemplaren zijn nog prima bruikbaar omdat kokerjuffers vooral kunnen worden herkend aan hun voortplantingsorganen. Vergeet niet om er een papiertje bij te steken met aanduiding van plaats en datum. Doe dit wel met potlood of laserprinter want opschriften met bijvoorbeeld balpen, alcoholstift of inktjet printer lossen op in alcohol. Het materiaal is welkom op onderstaand adres. Nadien laat ik je weten welke soorten je hebt ingezameld en hou ik je verder op de hoogte van de vorderingen in het onderzoek.

Koen Lock, Universiteit Gent, Laboratorium voor Milieutoxicologie en Aquatische Ecologie, J. Plateaustraet 22, 9000 Gent, Koen_Lock@hotmail.com

Libellenvereniging: excursiekalender 2008

Zondag 4 mei: Op zoek naar de Tweevlek in Noord-Frankrijk

Op zondag 4 mei 2008 gaan we op zoek naar de Tweevlek (*Epithea bimaculata*) in de streek van de **Avesnois** en de **Thierache** in het noorden van Frankrijk (Dép. Nord).

Hier komen aan enkele vijvers zeer grote aantallen van de Tweevlek voor.

Waarnemingen van enkele tientallen tot honderden larvenhuidjes per plas zijn er geen uitzondering.

Doel is enerzijds om meer te weten te komen over deze soort en anderzijds om kennis te maken met de libellenliefhebbers uit het noorden van Frankrijk (regio Nord-Pas-de-Calais en Picardie). Tevens is dit een goede gelegenheid om kennis te maken met collega's libellenliefhebbers uit het noorden van Frankrijk.

Afspraak: om 10u00 aan de kerk van Trélon (Frankrijk).

Trélon ligt op zo'n 50 km ten zuiden van Bergen (Mons) en op 20 km ten westen van Chimay (Virelles). Rij eerst naar de ring rond Mons en daar volg je de aanduiding Maubeuge (Frankrijk). Eenmaal in Frankrijk volg je de N2 tot in Avesnes-sur-Helpe, waarna je links af moet en nog een kleine 20km verder over secundaire wegen.

Een plan is te bekomen bij Cédric Vanappelghem.

Verantwoordelijke:

Cédric Vanappelghem, gonodo@free.fr

Geert De Knijf, geert.deknijf@inbo.be 0476/403.454

Zaterdag 24 mei: De Liereman, Antwerpse Kempen

Het Landschap De Liereman bestaat uit een afwisseling van natte en droge heide, gageelstruweel, elzen- en wilgenbroek, eikenberkenbos, dennenbos, stuifduin, heischraal grasland en weidevogelgebied. Kortom een staalkaart van het beste wat het Kempens landschap te bieden heeft. Heel wat soorten planten en dieren vinden hier een

leefgebied. De grote soortenrijkdom is te verklaren vanuit de verscheidenheid aan biotopen. Op vlak van libellen kunnen we heel wat verwachten, waaronder specialiteiten zoals Glassnijder, Variabele waterjuffer, Vroege glazenmaker en Noordse witsnuitlibel. Ook de onmiddellijke omgeving van de Liereman is uitermate rijk en interessant.

Info: <http://www.natuurpunt.be/default.asp?ID=1509>
<http://www.natuurpunt.be/default.asp?ID=1352>

Afspraak: om 10u30 aan bezoekerscentrum Landschap De Liereman,
Schoorhovenberg 43, Oud- Turnhout

Verantwoordelijke:

Peter Van der Schoot, 0473/95 90 00, petervanderschoot@telenet.be
Gilbert Loos

Zondag 1 juni: Op zoek naar Glassnijder, Vroege glazenmaker en Bruine korenbout in het Vinne te Vlaams- Brabant

Het Vinne hoeft wellicht geen voorstelling. Het enige, grote natuurlijke meer in Vlaanderen zal ondertussen al bij iedereen bekend zijn. In het vroege voorjaar is het gebied echter nog niet echt intensief geïnventariseerd, en met deze excursie hopen we toch een aantal bijzondere soorten aan te treffen zoals Glassnijder, Vroege glazenmaker en Bruine korenbout. Niet alleen daarvoor is dit een echte aanrader, maar ook omwille van de enorme vogelrijkdom en het prachtig landschap. Iets om naar uit te kijken...

Afspraak: om 10 u aan de parking van het provinciaal domein 'Het Vinne'

Verantwoordelijke:

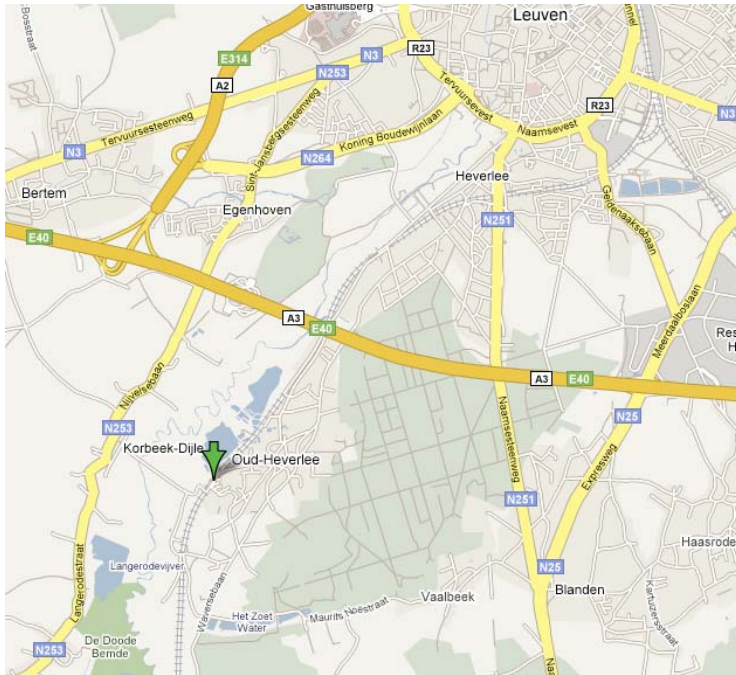
Jorg Lambrechts, 0478/24.27.61, jr.lambrechts@arcadisaeolus.be

Zaterdag 21 juni: Dijlevallei bij Leuven

In de Dijlevallei ten zuiden van Leuven bevindt zich een keten van voormalige visvijvers die de vrij meanderende Dijle hier langs weerszijden flankeren. Deze plassen zijn inmiddels door de terreinbeherende instanties verworven om ze om op termijn om te vormen tot soortenrijke moerasgebieden. Ook de libellenfauna is daarbij gebaat. Zo leverde een eerste grondige inventarisatie van het vijvergebied Grootbroek in 2007 29 soorten op waaronder Glassnijder, Zuidelijke keizerlibel en zelfs een (verdwaalde?) Gaffelwaterjuffer.

Afhankelijk van de toestand van de vijvers (dit zijn immers weinig stabiele milieus) bezoeken we een of meerdere plassen in de Dijlevallei. De Zuidelijke vijver van Oud-Heverlee en het Grootbroek te Sint-Agatha-Rode staan alvast aangevinkt. Ingeval van interesse bij de deelnemers, kan deze excursie 's namiddags uitgebreid worden met een bezoek aan een site voor Bronlibel in het nabijgelegen Meerdaalwoud te Sint-Joris-Weert.

Afspraak: om 10u00 aan de parkeerstrook van het station van Oud-Heverlee, Bogaardenstraat. Zie kaartje. Van hieruit vertrekken we al carpoolend naar de eigenlijke vijvers.

Verantwoordelijke:

Bart Creemers

Frederik Fluyt, Natuurstudiegroep Dijleland, 0479 920 172, frederik.fluyt@gmail.com

Zondag 13 juli: De Laambroeken te Heusden- Zolder

De Laambroeken worden voornamelijk gekenmerkt door graslanden van dottergraslandtype, daarnaast zijn er moerassige percelen (zeggenveldjes, natte ruigte, wilgenstruwelen, elzenbroekbos) en op drogere grond mesofiele hooiland en eikenbosjes. Voornaamste beheer spits zich toe op de graslanden: hooien met eventueel nabegrazing. Centrale slootjes zorgen voor afvoer overtollig water (regenwater, deel grondwater (mijnverzakkingsgebied)). In andere deelgebieden van de Laambeekvallei zijn vooral diverse voedselarme tot voedselrijkere plassen (vijvers-poelen) interessant voor libellen.

Afspraak: om 10u00 aan het Domherenhuis, het kantoor van de vzw Limburgs Landschap.
Dekenstraat 39, 3550 Heusden-Zolder, www.limburgs-landschap.be

Verantwoordelijke:

David Beyen, Limburgs Landschap, 011/53 02 50, david.beyen@limburgs-landschap.be

Peter Van der Schoot, 0473/95 90 00, petervanderschoot@telenet.be

Zondag 3 augustus: De Westhoek

De laatste jaren zijn tientallen kleine waterpartijen, vooral veedrinkpoelen gegraven in de kustduinen. We bezoeken een aantal van hen in de Westhoek (De Panne), te Koksijde en te Oostduinkerke. Begin augustus is het moment waarop we in onze dungebieden vooral pantserjuffers (*Lestes*), glazenmakers (*Aeshna*) en heidelibellen (*Sympetrum*) aantreffen. De vondst van enkele zuiderse soorten, als Zuidelijke keizerlibel (*Anax parthenope*) valt natuurlijk ook nooit uit te sluiten.

Afspraak: om 10u op de parking van het Vlaams Bezoekerscentrum de Nachtegaal
<http://www.vbncdenachtegaal.be/nachtegaal.cgi>

Verantwoordelijke:

Diederik D'Hert, diederik.dhert@pandora.be

Peter Van der Schoot, 0473/95 90 00, petervanderschoot@telenet.be

Zondag 24 augustus: Het Scheps en De Most te Balen

Moerassen en broekbossen maken van de natuurgebieden Scheps en De Most pareltjes van ongerepte, ruige natuur. Onbebouwd en geborgen in de vallei van de Grote Nete, zijn deze gebieden een uitgelezen plek om het water en de natuur hun gang te laten gaan. Ze zijn dan ook uitermate libellenrijk, met als belangrijkste soorten Beekoeverlibel, Gewone bronlibel, Zuidelijke oeverlibel, Bandheidelibel en als meest illustere soort de Kempense heidelibel, die er één van haar laatste bolwerken heeft.

Afspraak: om 10u aan de parking op de Halflochtdijk te Balen.

Vanuit het centrum van Balen rijd je richting Leopoldsburg. Na 1,5 km sla je, aan de oude kapel van Schoor, de weg Schoordorp rechts in. Nog 1 km verder, draai schuin links de St. Odradastraat in. De tweede weg links is de Halflochtdijk, 300 meter verder vind je een parking en het vertrekpunt van de wandeling

Verantwoordelijke:

Peter Van der Schoot, 0473/95 90 00, petervanderschoot@telenet.be

Boekaankondiging : Libellen van Europa

Wim Veraghtert

Bij deze wil ik even melden dat de Europese libellengids van Klaas Douwe B. Dijkstra nu ook in het Nederlands verkrijgbaar is.

Het gaat om onderstaand werk:

<http://www.bruna.nl/boeken/9789052107004>

De meesten zullen de Engelstalige versie wel kennen, gedetailleerde tekeningen en foto's van goede kwaliteit. Een aanrader!

In de Natuurpunt.Winkel kan je dit boek verkrijgen aan 36 EUR (ledenprijs), 40 EUR voor niet-leden. Bestellen via

winkel@natuurpunt.be

Insectencursus te Gent

De [Invertebratenwerkgroep \(IWG\) van Natuurpunt Gent](#) bestaat **5 jaar** en dat wordt op toepasselijke wijze gevierd met een **lijvige insectencursus**. De ganse cursus loopt van april tot september en omvat maar liefst 12 activiteiten, waaronder 5 theorielessen en 7 excursies.

Tegen oktober van dit jaar zal u alles te weten zijn gekomen over de **dagvlinders**, **libellen**, **sprinkhanen** en **lieveheersbeestjes**.

De cursus wordt gegeven door een **professioneel lesgever** van Natuurpunt. De theorielessen zullen hoofdzakelijk doorgaan in het gloednieuwe bezoekerscentrum in de Bourgoyen. Voor de excursies wordt uitgeweken naar de interessantste gebieden binnen en buiten Gent.

De cursus is dus een niet te missen kans voor iedereen die op korte tijd wat wil bijleren over de belangrijkste groepen onder de insecten, en dat in een professioneel kader!

De cursus kost **40€**. Als u bedenkt dat u daarvoor 12 professioneel begeleide activiteiten kunt volgen en dat u onder bepaalde voorwaarden de helft van dit bedrag kan recupereren door gebruik te maken van opleidingscheques, dan is de kans reëel dat we elkaar zien tijdens de eerste theorieles in april!

Datum	Onderwerp	Plaats
18/04/2008	theorieles: basis insecten	KH St-Lieven (Rabot)
20/04/2008	excursie: insecten algemeen	Bourgoyen-Ossemeersen
9/05/2008	theorieles: dagvlinders	nieuw bezoekerscentrum De Bourgoyen
10/05/2008	excursie: dagvlinders	Rozebroeken - St-Baafskouter
20/06/2008	theorieles: libellen	nieuw bezoekerscentrum De Bourgoyen
21/06/2008	excursie: libellen	libellen Damvallei
11/07/2008	theorieles: sprinkhanen	nieuw bezoekerscentrum De Bourgoyen
12/07/2008	excursie: sprinkhanen	Latemse meersen
1/08/2008	theorieles: Lieveheersbeestjes	nieuw bezoekerscentrum De Bourgoyen
2/08/2008	excursie: Lieveheersbeestjes	Assels
6/09/2008	excursie	Drongengoed/Maldegemveld
20/09/2008	excursie	Kalmthoutse heide

Inschrijven kan door overschrijving van 40 euro op rekeningnummer **890-4340659-37** van Natuurpunt Gent met mededeling 'Insectencursus' én een seintje aan Olivier Beck op 0486/93.82.84 of fourtopolivierbeck@hotmail.com.

Voor info in verband met de opleidingcheques kan je terecht bij Tineke Thijs (Natuurpunt Educatie, 014/47.29.55, tineke.thijs@natuurpunt.be).

Cursus nachtvlinders te Eeklo

In 2008 organiseren de [Natuurpunt Natuurhistorische werkgroepen Meetjesland](#) i.s.m. [Natuurpunt Eeklo-Kaprijke-Evergem](#) en [Natuur en Landschap Meetjesland \(NLM\)](#) een nachtvlindercursus om deze boeiende nachtdieren aan jullie voor te stellen en deze vaak miskende soort wat dichterbij ieder van ons te brengen.

De cursus bestaat uit **twee theorielessen** en **drie praktijklessen**:

- theorieles I: **vrijdag 4 april**, NLM-ontmoetingscentrum, stationsgebouw, Koningin Astridplein 1 te Eeklo om 19u30, einde omstreeks 22u30
- theorieles II: **vrijdag 11 april**, NLM-ontmoetingscentrum, stationsgebouw, Koningin Astridplein 1 te Eeklo om 19u30, einde omstreeks 22u30
- praktijkles I: **zaterdag 26 april**, in bosgebied te Eeklo (plaats nog nader te bepalen) om 22u00. (tot omstreeks 1u00)
- praktijkles II: **zaterdag 24 mei**, in een tuin te Eeklo (plaats nog nader te bepalen), om 22u00. (tot omstreeks 1u00)

- praktijkles III: **zaterdag 7 juni**, in bosgebied te Eeklo (plaats nog nader te bepalen) om 22u00. (tot omstreeks 1u00)

De plaatsen waar de nachtvlindervangsten doorgaan worden de 1ste les meegedeeld aan de cursisten.

Lesgever theorie: **Marc Zwertvaegher**

Begeleiders praktijk: **Chris Bruggeman, Diego Van De Keere** en **Marc Zwertvaegher**

Inschrijving: € 25,00 voor NP-leden en/of NLM-leden, € 40,00 voor niet leden ter plaatse te betalen.

Info: marc.zwertvaegher@pandora.be, 09/253.52.85 en ook op www.nlmeetjesland.be

Cursussen april/mei 2008

Insecten voor beginners

Provincie West-Vlaanderen:

NP Beernem i.s.m. **Natuurpunt Educatie**

Plaats: BC Bulskampveld, Bulskampveld 9, Beernem

Theorie: 05/04 en 12/04 van 14u00 tot 17u00

Praktijk: 21/06 en 28/06 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 15€ leden en 20€ niet-leden ter plaatse betalen

Info: Rebecca Vlamincq 050/68.44.34, rebeccavlamincq@hotmail.com

Lesgever: Nobby Thys

Ongewervelden

Provincie Oost-Vlaanderen:

NP Invertebratenwerkgroep Gent i.s.m. **Natuurpunt Educatie**

Plaats: BC De Grutto, Mahatma Ghandhistraat , Gent

Theorie: 18/04, 09/05, 20/06, 11/07 en 01/08 van 19u30 tot 22u30

Praktijk: 20/04, 10/05 en 12/07 van 14u00 tot 17u00

21/06, 02/08, 06/09 en 20/09 van 10u00 tot 13u00

Prijs: 40 euro op rekeningnummer **890-4340659-37** van NP Gent met mededeling 'Insectencursus' én een seintje aan Olivier Beck.

Info: Olivier Beck, 0485/93.82.84, fourtopolivierbeck@hotmail.com

Lesgever: Nobby Thys

Dagvlinders

Provincie Limburg

Natuurpunt Neerpelt i.s.m. **Natuurpunt Educatie**

Plaats: Bezoekerscentrum De Wulp, Tussenstraat 10, Neerpelt

Theorie: 23/4 en 21/5 van 19u00 tot 22u00

Praktijk: wordt afgesproken tijdens de theorieles

Prijs: gratis

Inschrijven: Gaby Bollen, 011/80 26 77, dewulp@skynet.be

Lesgever: Jef Lommelen

Nachtvlinders

Provincie Oost-Vlaanderen

Natuurhistorische werkgroepen Meetjesland i.s.m. Eeklo-Kaprijke-Evergem en Natuur en Landschap Meetjesland

Plaats: NLM-ontmoetingscentrum, stationsgebouw, Koningin Astridplein 1, Eeklo

Theorie: 04/4 en 11/4 van 19u30 tot 22u30

Praktijk: 26/4, 24/5 en 07/6 van 22u00 tot 1u00

Prijs: 25€/leden NP en NLM en 40€/niet-leden op 890-9541156-73, NP Nathist. Werkgroepen Meetjesland

Info: Marc Zwertvaegher, 09/253 52 85, marc.zwertvaegher@pandora.be

Lesgevers: Marc Zwertvaegher, Chris Bruggeman en Diëgo Van de Keere

Provincie Antwerpen

Natuurpunt Antwerpen Noord i.s.m. Natuurpunt Educatie

Plaats: Natuur.huis, Steenstraat 25, Ekeren

Theorie: 15/4 en 22/4 van 19u30 tot 22u30

Praktijk: 26/4 en 17/5 na zonsondergang

Prijs: 18€/leden en 38€/niet-leden (incl. lidmaatschap) op 220-0340573, NP Antwerpen Noord met vermelding 'nachtvlinderkursus'

Inschrijven: Antwerpen Noord, 03/541 58 25, antwerpennoord@natuurpunt.be

Lesgever: Wim Veraghtert

Lieveheersbeestjes

Provincie Antwerpen

Natuurpunt Zuidrand Antwerpen i.s.m. Natuurpunt Educatie

Plaats: lokaal IJsvogel, Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk

Theorie: 15/5 van 19u30 tot 22u30

Praktijk: 14/6 en 26/7 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 12€/leden en 17€/niet-leden op 979-9767547-40 t.n.v. NP Zuidrand Antwerpen met vermelding 'lieveheersbeestjes' + naam, telefoonnummer en ev. mailadres

Inschrijven: Catherine Vandercruyssen, 03/288 81 07, cvdv@pandora.be

Lesgever: Johan Baetens

Provincie Vlaams-Brabant

Natuurpunt Kortenberg i.s.m. Natuurpunt Educatie

Plaats: CC Colomba, Colombastraat 1, Kortenberg

Theorie: 15/5 van 19u30 tot 22u30

Praktijk: 18/5 en 01/6 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 10€/leden en 12,50€/niet-leden, ter plaatse te betalen

Inschrijven: Filip Fleurbaey, 02/759 87 52, filip.fleurbaey@skynet.be

Lesgever: Wim Veraghtert

Activiteitenkalender

9 april 2008

Brussel

Symposium over dagvlinders

Afspraak: Boudewijngebouw, Groot Auditorium, Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel om 09u30

Organisatie: Natuurtechnische milieubouw van de Vlaamse overheid.

Info: inschrijven via ntmb@lne.vlaanderen.be , www.lne.be of telefonisch 02/553.80.97

10 april 2008

Oudenaarde

Zweefvliegen, Paul Pals

Afspraak: De Zonnebloem, Parkstraat 25, 9700 Oudenaarde om 20u00

Organisatie: NP Lampyris, invertebratenwerkgroep Vlaamse Ardennen *plus*

Info: Anne Fobert 055/ 21.01.37, lampyris@telenet.be

11 april 2008

Olen

2de keer metingen in het veld

Afspraak: Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200 om 09u00

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 03/ 651.67.64 of ericstoffelen@skynet.be

11 april 2008

Olen

Analyses watermonsters

Afspraak: Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200 om 13u00– 17u00

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 03/ 651.67.64 of ericstoffelen@skynet.be

12 april 2008

Mechelen

Vlinderstudiedag

Afspraak: Katholieke Hogeschool Mechelen, Campus De Ham, Raghenoplein 21 bis, Mechelen vanaf 09u30

Organisatie: Natuurpunt vlinderwerkgroep

Info: inschrijven via vlinders@natuurpunt.be of telefonisch 015/ 29.72.13

13 april 2008

Kluisbergen

Excursie Paddenbroek

Afspraak: Paddenbroek, Paddestraat, Kluisbergen om 14u00.

Organisatie: NP Lampyris, invertebratenwerkgroep Vlaamse Ardennen *plus*

Info: Anne Fobert 055/ 21.01.37, lampyris@telenet.be

22 april 2008

Hasselt

Vlinders, herhalingsavond, Jan Wyers en Alex Timmerman

Afspraak: Natuur.huis van NPLimburg, Domein Kiewit te Hasselt van 20u tot 22u30

Organisatie: SAP, kostprijs : 5,00€

Info + inschrijven: Jan Wyers 0475/ 31.37.09, jan.wyers@skynet.be

23 april 2008

Zutendaal

De Eikenprocessierups, Luc Crevecoeur

Afspraak: Bijen- en insectencentrum 'De Lieteberg', Zuurbroekstraat 16, Zutendaal van 19u tot 22u

Organisatie: NP Educatie

Info + inschrijven: Nobby Thys 014/ 47.29.55 of nobby.thys@natuurpunt.be

23 april 2008

Herentals

Plaatsen van fuik, koulaak 2

Afspraak: na te vragen indien geïnteresseerd

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 03/ 651.67.64 of ericstoffelen@skynet.be

24 april 2008

Ronse

Determinatie Zweefvliegen, Paul Pals

Afspraak: De Woeste Hoogte, Hotondstraat 2, 9600 Ronse 19u30 - 22u30

Organisatie: NP Lampyris, invertebratenwerkgroep Vlaamse Ardennen *plus*

Info: Anne Fobert 055/ 21.01.37 of lampyris@telenet.be

24 april 2008

Turnhout

Graafwespen, Gilbert Loos

Afspraak: Secretariaat Natuurpunt Educatie, Graatakker 11 Turnhout van 19u tot 22u

Organisatie: NP Educatie

Info + inschrijven: Nobby Thys 014/ 47.29.55, nobby.thys@natuurpunt.be

24 april 2008

Herentals

1ste maal bemonsteren, Koulaak2

Afspraak: Parking E5 mode, hoek oudstrijderslaan-Drijveldenstraat om 10u00

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 03/ 651.67.64 of ericstoffelen@skynet.be

24 april 2008

Olen

Determinatie waterdiertjes

Afspraak: Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200 om 13u00– 17u00

Organisatie: NP Dubbelloof, werkgroep waterleven

Info: Erik Stoffelen 03/ 651.67.64 of ericstoffelen@skynet.be

Varia

Wil je de focus@ongewervelden in de toekomst *niet meer* ontvangen, geef dan jouw naam en e-mailadres door op ons **contactadres: focus.ongewervelden@telenet.be**
Je kan op dit adres ook terecht voor het doorgeven van gegevens van andere geïnteresseerden, mededelingen en teksten voor de volgende focus, vragen en suggesties...

De lijst met namen waar je waarnemingsgegevens naar toe kunt sturen is te vinden op:
<http://www.lampyris.be/waarnemingen.htm>

Dank voor het lezen en tot de volgende keer.